

Egy borissza költő megtérése

Egy XVI. századi török megtérésnarratíva

Péri Benedek

Az *Encyclopaedia of Religion* 2005-ben napvilágot látott második kiadásának szócikke szerint a latin eredetű angol *conversion* 'megtérés' szó két legáltalánosabban elterjedt definíciója végső soron két görög terminusra, az *epistrophé*ra és a *metanoiá*ra vezethető vissza, melyek közül a második a megtérő lelkében végbemenő jelentős lelki és erkölcsi változásra, átstrukturálódásra utal.¹ Ez, a megtérő bensőjében lezajló, személyre szabott s a külső szemlélő előtt sokszor rejtve maradó, gyökeres átalakulás a születéshez hasonlóan éles választóvonal, mely az egyén életét onnantól kezdve egy megtérés előtti, bűnökkel és rosszal teli régi és egy megtérés utáni, új, megtisztult szakaszra osztja. A megtérés, a lelki értelemben vett újjászületés eredője annak felismerése, hogy az ember addig rossz úton járt, bűnös életet élt.²

Az iszlám, de különösen a misztikus irányzatának követői szerint az Istenhez vezető úton ez a fajta felismerés és a nyomában járó bűnbánat egy új élet kezdete, az első állomás.³ Az Isten felé fordulást és a bűnbánatot együttesen jelölő arab *tawba*, török *tövbe* szó ilyenformán a keresztény teológia *conversio* fogalmának muszlim megfelelője.⁴

A muszlim szentek legendáriumai számtalan megtérés történetét mesélik el. Ezek a megtérésnarratívák más vallások, vallási közösségek megtéréstörténeteivel hasonlóan meglehetősen sok közös elemet, közös vonást tartalmaznak.⁵ Fő jellemzőjük, hogy gyarló, bűnnel teli addigi életének hiábavalóságára, a bűnnel való szakítás elodáhatatlanságára a megtérő sohasem egy hosszú, szemlélődő folyamat eredményeképpen, saját elhatározásából, magától jön rá. A megtérés szinte mindig megvilágosodásszerűen, egyik pillanatról a másikra következik be, s gyökeresen megváltoztatja az ember életét. A megtérő sohasem „dolgozik meg” a megtérésért; a változtatás, az Isten felé fordulás lehetősége mindig az isteni kegy jele,⁶ amelyet a megtérő igen

¹ Lindsay JONES (szerk.): *Encyclopedia of Religion* III. Macmillan, Farmington Hills 2005² (1969).

² Jan ASSMANN — Gedaliahu A. G. STROUMSA: „Introduction”, in *UÖ: Transformation of the Inner Self in Ancient Religions*. Brill, Leiden 1999. 4.

³ JONES (1. jz.) 7758; John RENARD: *The A to Z of Sufism*. Scarecrow Press, Lanham 2009. 199–200.

⁴ Margaret SMITH: *Studies in Early Mysticism in the Near and Middle East*. Kessinger Publishing, Oxford 1995. 170.

⁵ Fritz STOLZ: „From the Paradigm of Lament and Hearing to the Conversion Paradigm”, in ASSMANN — STROUMSA (2. jz.) 10.

⁶ Reynold A. NICHOLSON: *The Mystics of Islam*. Routledge, London 1914. 30. Ahmad al-Námikí al-Câmî saját megtérését a következőképp élte meg: „Huszonkét éves voltam, amikor az Isten —

gyakran valamiféle szokatlan esemény, csoda (álom, égi szózat, látomás) kíséretében vagy egy szent ember közvetítésével ajándékba kap.

Muhammad Fuzûli (1483–1556), a XVI. század egyik legelismertebb és legnagyobb hatású török (azeri) költőjének figyelmét, úgy tűnik, a bűnös életüket maguk mögött hagyó szentekhez hasonlóan életének egy jelentős részében az evilági lét kötötte le. Egy rövid *kit'a*-ja tanúsága szerint ifjúkora a vigalmak és élvezetek jegyében, felnőtt kora a gondok és az állandó szomorúság szorításában telt.⁷

Bár Fuzûli nem tartozik a boros (*rindâne*) versek költői közé, költeményeiben időről időre felbukkan az iszlám által tiltott ital, a bor. Az ilyen verseiből, versoraiból nem lehet nem kihallani, hogy akár jókedvében, akár a szomorúságtól hajtva, Fuzûli bizony gyakran nem vette figyelembe be vallása előírásait, és a borosphár után nyúlt.

Hogy Fuzûli a bort nemcsak megitta, de a fogyasztása kedvére való is volt, azt jól mutatja a valamikor 1510–1514 között,⁸ tehát 30 éves kora körül írt elbeszélő költeménye, a bor és a hasis vizsályát elmesélő *Beng ü bade* (A hasis és a bor), mely azon túl, hogy a bor és az őt segítő alkohol tartalmú italok diadalával ér véget, számtalan utalást is tartalmaz a szerző bor iránti vonzalmára.⁹ Eposzában a bort dicsérve Fuzûli egy ízben odáig merészkedik, hogy a Korán egyik, a bor veszélyeire figyelmeztető versét kiforgatva, az eredetivel éppen ellentétes értelemben adja a saját érényeivel kérkedő ital szájába.¹⁰

Fuzûli rövid lírai költeményeiből, perzsa és török nyelvű *gazelje*iből is sok olyan példát lehetne idézni, ahol a költő elismerően nyilatkozik a bor élvezetéről, a bor-

dicsőség legyen neki — jóindulata és kegye jeleként megtérést ajándékozott nekem.” CÂMÎ: *Nafahat al-Uns*. W. NASSAU-LEES (szerk.). Calcutta 1858. 406.

اول عمرم که هنگام سرور و ذوق بود
 عاری از علم و عمل در جهل و نادانی گذشت
 از طفولیت چو بگذشتم اسیر غم شدم
 بعضی آن هم در خیال عالم فانی گذشت

(„Kezdetben az életem, melyet az öröm és vígság töltött be, / Tudástól és vallásos cselekedetektől mentesen, ostobaságban és hiábavalóságban telt. / Mikor túljutottam az ifjúkoron, a gond foglya lettem, / De még akkor is [csak] a mulandó világra figyeltem.”) H. MAZIOĞLU: *Fuzûli Farsça Divan. Edisyon Kritik*. Ankara 1962. 630.

⁸ A. YILDIRIM: „Fuzulî'nin Beng ü Bade Mesnevisi ve Bade Sembolü”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XIV/2 (2004) 141.

⁹ Egyes irodalomtörténészek szerint a szóban forgó műben a bor nem valóságos, hanem az Isten iránti szeretet jelképe. G. ALPAY: „Yusuf Emiri'nin Beng ü Çağır Adlı Münazarası”, in *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı — Belleten* 1972. Ankara 1972. 108.

¹⁰ Korán II/219. „Kérdeznek téged a borról és a szerencsejátékról. Mondd: «Súlyos vétek van bennük, és néha valamelyest hasznára is vannak az embereknek. A belőlük fakadó vétek azonban nagyobb a hasznuknál.»” *Korán* (ford. Simon Róbert). Budapest 1987. 26. Fuzûli a következő szavakat adja a kérkedő bor szájába: *Həsnatimi andın eylə qiyas / Ki, demiş həq mənafeün linnâs*. H. ARASLI (szerk.): *Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cildə. II cild*. Bakı 2005. 243. „Jótéményeimet abból ítél meg, / Hogy az Isten [is] azt mondta: «Hasznára van az embereknek.»” A Fuzûlitól származó török nyelvű idézeteket az Arasli-féle 1958-as azeri kiadás 2005-ös latin betűs utánnomása alapján közlöm.

ivás örömről és a kocsmáról, amelyet „biztonságot adó háznak mond”,¹¹ miközben elitéli, szinte kikacagja a hivatalos álláspont képviselőit, a borivást elvi és erkölcsi alapokon ellenző aszkétát (*zahid*)¹² vagy a közrendért felelős hivatalnokot (*möhtəsib*).¹³ Ezekben a verseiben büszkén vállalja, hogy nem veti meg, sőt élvezi is a borivást.

*Dur istəmən zəmani mey sayəsin başımdan,
Töpraq olanda, yarəb, dürdi-mey et qübarım.*¹⁴

(„Állj! Nem akarom, hogy a borivás esélyének árnyéka elmúljék fejemről,
Uram, ha meghalok, borkő legyen poromból!”)

A gazelekben akadnak azonban olyan párversek is, ahol nem ilyen egyértelmű a helyzet. A máskor magabiztos Fuzûli, aki olykor-olykor büszkén fittyet hány az aszkéták intelmére,¹⁵ ezekben a sorokban meginogni látszik, mint aki elveszítette büszke magabiztosságát, s nem tudja mitévő legyen, igyék-e bort vagy sem.

*Cam tut, der, saqi-yi-gülçöhrə, zahid, tərki-cam,
Ey könül, fikr eyl gör kim, qansıdır tutmalı pənd.*¹⁶

(„Fogd a kupát, mondja a rózsa arcú csapos. Hagyd el, mondja az aszkéta.
Szívem, gondold meg jól, melyik tanácsot kell megfogadni.”)

A bor iránti vonzalmat és a borivás körüli bizonytalanságot tükröző párversek mellett Fuzûli török nyelvű gazeljeiben olyan sorokkal is lehet találkozni, melyekben a költő határozottan a bor fogyasztása ellen emel szót, és arról kívánja meggyőzni közönségét, hogy a bor káros, rossz és haszontalan dolog, a kocsmá pedig nemhogy nem menedék, hanem egyenesen a Sátán lakóhelye.

*Şərabı-nab zövqındən nə hasil, çün degil baqi,
Piyazi-ömrə min gəz su verib, axır qurutdun, tut!*¹⁷

(„A tiszta bor élvezetének nincs értelme, hiszen nem maradandó,
Az élet kertjét ezerszer megöntözted, végül mégis kiszáritottad.”)

*Keçdi meyxanədən el, məsti-meyi-əşqin olub,
Nə mələksən ki, xərab etdin evin şeytanın.*¹⁸

¹¹ *Dövrən həvadisindən yox bakımız, Füzuli, / Darül-əmanımızdır meyxanələr bucağı.* („Füzuli! A sors hányattatásaitól nem kell félnünk, / A kocsmá szeglete a menedékünk.”) ARASLI (10. jz.) I cild. 313.

¹² *Meyi-gülgünı, dedin, əqlə ziyandır, zahid, / Bumudur əql ki, tərki-meyi-gülgün etdin?* („Aszkéta! Azt mondtad, a rózsa színű bor káros a józan észre, / Az volna hát a józan ész, hogy lemondasz a rózsa színű borról?”) ARASLI (10. jz.) 184.

¹³ *Şərabı-nabə lütf et, möhtəsib, qəhr ilə çox baxma, / Mükəddər qılma əksi-tirədən cami-müəffayı.* / („Möhtəsib! Engedélyezd a tiszta bort, ne nézz haragosan! / A csillogó kupát ne homályosítsd el sötét árnyékkoddal.”) ARASLI (10. jz.) 289.

¹⁴ ARASLI (10. jz.) 222.

¹⁵ *Ey əsiri-dami-qəm, bir guşeyi-meyxanə tut! / Tutma zöhhadın müxalif pəndini, peymanə tut! /* („Te, aki a bánat csapdájában vergődsz, telepedj a kocsmá szegletébe! / Ne hallgass az aszkéták ezzel ellenkező tanácsára, ragadd meg a kupát!”) ARASLI (10. jz.) 76.

¹⁶ ARASLI (10. jz.) 97.

¹⁷ ARASLI (10. jz.) 308.

(„Szerelmed borától megmámorosodva elhagyta a kocsmát a nép,
Miféle angyal vagy te, hogy le tudtad rombolni a Sátán házát?”)

Vajon mi lehet a magyarázata annak, hogy Fuzûlî verseiben esetenként egymásnak homlokegyenest ellenkező nézeteket vall a borról és a borivásról? Minden bizonnyal igaza van a török nyelvű gazelek egyik török kiadójának, Abdalbaki Gölpınarlınak, aki a kritikai kiadásához írt előszóban úgy véli, a költő élete során meglehetősen léha, kicsapongó életet élhetett, amit öregkorában megbánt, s a törvény betartásának fontosságát hangsúlyozó, a borivást elítélő verssoraiban e kései bűnbánat tükröződik.¹⁹

De vajon mi indította a költőt a bűnbánatra, vajon tetten érhető-e az a pillanat, amely megtérésre készítette? A választ talán Fuzûlî egy 45 párversből álló, *qasîde* (kaszîde) formában megírt költeménye adja meg.

A kaszîda a klasszikus oszmán dicsköltemények szokásos felépítését követve a *nasîb*nak nevezett résszel indul, mely jelen esetben őszi tájat mutat be. Késő ősz van, már érződik a tél közeledte, s ahogy az, az ősz leírásával kezdődő dicsversek, a *hazâniye*-k esetében szokás, Fuzûlî verse is az elmúlás képeit vetíti az olvasó elé. A fák lehullatták lombjukat, a virágok elhervadtak, a természet a télre készül. A költő a kertbe indul, s ott egy borozásra készülő társaságba botlik. A vigadozáshoz már minden készen áll. A kupákban bor piroslík, a nyársakon kebab sült. Az ízek élvezetét csak fokozza a színek, az aranyba burkolódzott fák látványa. A társaság inni kezd, s a jó hangulatban egyik pohár követi a másikat. Fuzûlî hamar feloldódik, s társai kínálgatásának, unszolásának engedve egyik pohár bort issza a másik után. Elméje fokozatosan elhomályosul, egyre kevésbé ura testének. Ám mintha a bor csak rá volna hatással, ami nem csoda, hiszen Fuzûlî utólagos, a későbbi események érlelte magyarázata szerint alkalmi ivócimborái nem közönséges földi halandók, hanem „szent lelkek” voltak. A költő megittasodik, s bekövetkezik az az állapot, melyet a mai köznyelv „filmszakadásnak” nevez. Fuzûlî úgy lerészegedik, hogy már nem tud magáról. Mikor elméje tisztulni kezd, azt látja, hogy egyedül van. A vidám társaságnak nyoma sincs, ő pedig összetörten, rosszullettől gyötörten eszmél. A földön, „hangyák és kígyók” között fekszik, s a feje tompán sajog. Nem találja ruháit, teljesen mezítelen és fázik. Senki nem törődik vele, végtelenül magányos és elhagyatott, úgy érzi, még az Isten is elfordult tőle. Fuzûlî ezen a ponton még tulajdonképpen zokszó nélkül veszi tudomásul helyzetét, mint aki tisztában van azzal, hogy aki italozik, s ezzel az isteni parancsolat ellen lázad, annak ez a fajta rosszullett a legkevesebb, ami jár. Ám ahogy eszmél, egyre jobban méltatlankodik. Helyzetéért, nyomorult állapotáért nem magát, hanem a sorsot hibáztatja: életében már rengeteget ivott, s a bor eddig csak vidámságot, jó kedvet okozott. Biztos valami turpisság van a dologban. A sors azonban arra inti, viselje türelemmel a kényelmetlenségeket, és vegye komolyan mindazt, ami most vele történt, mert rosszullette égi jel. Utolsó figyelmeztetés, hogy rossz úton jár, és az isteni parancsokat nem lehet következmények nélkül figyelmen kívül hagyni, hi-

¹⁸ ARASLI (10. jz.) 193.

¹⁹ A. GÖLPINARLI: „Fuzûlî ve Şarap”, in *Fuzûlî Divânı*. Isztambul 2005. LXXI–LXXVII.

szen a Teremtő nem véletlenül parancsolt vagy tiltott meg dolgokat. A költő rosszul léte elmúlik, s ami marad, az az esetből leszűrt tanulság, melyet Fuzûlî az őszhöz visszatérve egy természeti képpel fejez ki. A fák, ha elveszítik is a lombjukat, azaz ha az ember spirituális értelemben mélyre süllyed, s minden erkölcsi tökéje odatesz is, az új tavaszra, az isteni kegyből fakadó újakezdés lehetőségére mindig van remény.

Fuzûlî qasîdájának egyik főszereplője a folyamatosan változó, az őszből télbe forduló idő. A vers elején még késő ősz van, még az aranyló színek dominálnak, de már érződik a jeges téli szél. Az ősz a XVI. század klasszikus oszmán költészetében az az évszak, mely lelki és fizikai értelemben is leginkább az elmúlás szimbóluma.²⁰ Fuzûlî minden bizonnyal nem véletlenül döntött úgy, hogy versét ebbe a keretbe ágyazza.²¹ Bár költeményei többségének, így ennek a qasîdájának a keletkezési időpontja is ismeretlen, a késő őszt, a közelgő telet megidéző kezdet itt talán arra utal, hogy verse írásakor a költő már idős, az élete vége felé közeledő embernek tartotta magát. Ezt a feltételezést látszik megerősíteni a XXXII. párvers, melyben Fuzûlî azt írja, hogy egy emberöltőnyi ideje italozik kiváló férfiak társaságában.

A vers indítása, a lombjukat veszett fák, a virágjaitól, szépségétől megfosztott kert képe talán a büntelen lét tisztaságától, az Isten közelségének szépségtől eltávolodott lélek metaforájaként is értelmezhető. A lecsupaszított, mezítelen fák képe később a részeg álmából mezítelenül ébredő költő képében is visszaköszön. A reszkető Fuzûlî alakja átvezeti az olvasót a hideg, a magány, a reménytelenség évszakába, a télbe, s megteremti azt a hátteret, melyben néhány párverssel később erőteljesebben tudnak majd érvényesülni a költőnek az új életet hozó tavasz kegyébe vetett remény fontosságát hangsúlyozó gondolatai.

Maga a történet ott kezdődik, ahol a qasîdéban a dicséert személy eulógiumát tartalmazó rész indítása következhetne. Annak ellenére, hogy a természetben a szőlő ősszel érik, s az új bor ősszel forr ki, a vidám kerti borozgatás a török klasszikus költészetben nem az őszt idézi, sokkal inkább egy másik évszakhoz, az újra jó időt és a természet megújulását, vidámságot és jó kedvet hozó tavaszhoz tartozik, s ilyenként a tavaszi qasîdek, a *bahâriyye*-k gyakori jelenete.²² A tavasz a versben az éppen kezdődő, pusztulást, hideget és magányt ígérő tél tökéletes ellentéte. A tél jelentette rosszbóli megváltást, a tavasz képviseli, melynek így, egy kerti mulatságon keresztül megidézése szokványos esetben megteremthetné az átmenetet a tavaszhoz hasonlóan bőkezűnek ábrázolt személy dicséretére. Az ősszel a kertben önfeledten borozga-

²⁰ D. H. BATISLAM: „Divan Şiirinde Hazan”, in *Diriözen Armağanı*. Ankara 2003. 155. (155–174); A. ERKAL: „Divan Edebiyatı’nda Hazaniyye ve Nev’î’nin ‘Hazaniyye-i Latife’ İsimli Kasidesi”, in *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* XVIII (2001) 110.

²¹ Meisami Manûçihri egy dicsversének példáján mutatja be, hogy a perzsa hagyományokat követő qasîdekban a *nasîb* témáját a költő tudatosan is megválaszthatja úgy, hogy előrevetítse, erősítse verse valódi mondanivalóját. Julie Scott MEISAMI: *Medieval Persian Court Poetry*. PUP, Princeton 1987. 67.

²² C. MUM: „Divan Şiirinde Hazâniye ve Bâkî’nin Hazâniyesi”, in *Türkiyat Araştırmaları*. 2006/4 Bahar. 133. n. 1.

tó társaság szokatlan a klasszikus költészetben,²³ s ennek tudatában az olvasó már sejti, nem szokványos dicsverssel van dolga.

Muszlim szentek életrajzgyűjteményeinek megtérési narratíváiban a bűnös ember megtérésének, eszmélésének módját gyakran az a bűn, az a gyengeség határozza meg, mely megakadályozza, hogy a tévelygő lélek az Isten felé forduljon. Ahmed bin Had-raveyh Belhî történetében a szent házába belopózott tolvaj megtérése „munka közben történik”,²⁴ ahogy a prostituáltat is reménybeli kuncsaftja, ʿIsá al-Hattâr Yemenî téríti meg.²⁵ Ahmed al-Nâmekî Câmî megtérésének legendájában a csoda és az isteni szózat hatására megtért egykori korhelyt borivásra, újra bűnre csábító ivócimborák a mézzé változó bor láttára térnek meg.²⁶ A neves mezítlábas szent, az egykori duhaj borissza, Bişr-i Hâfi egy egész éjszakai tivornya után részegen fekszik a kocsmában, amikor egy szent ember elmondja neki az Isten üzenetét.²⁷ A tolvaj is, a prostituált is, Bişr is egy-egy az Istenhez közel álló közvetítő segítségével „ébredt fel a tudatlanság mámorából”.²⁸

Fuzûlî történetében is megjelennek a közvetítők. Ivócimborái szentek, legalábbis a költő ennek tudja be, hogy míg ő, aki saját bevallása szerint egész életét végigitalozta anélkül, hogy a bor a jókedven kívül más hatással is lett volna rá, alaposan felöntött a garatra, a társai nem részegedtek meg. A „szent lelkek” a versben ugyan nem szólalnak meg, amint a prostituáltat „megtérítő” al-Hattâr sem beszél a nőhöz, csak a ténykedésük segíti Fuzûlît az eszmélésben. Leitatják, s a másnaposság valamennyi tünetét elszenvedni kénytelen, erős fejfájással, fázva ébredő költő hirtelen rádöbben, a borivás, mely eddig ártatlan mulatságnak tűnt a szemében, valójában súlyos bűn, lázadás az Isten ellen. Nyomorult állapotában még súlyosabbnak, szinte jóvátehetetlennek látja bűnét. A véglegesség, a spirituális eltaszítottság érzése mondatja ki vele a rémisztő tanulságot: „Az Isten bezárta előttem kegyelme kapuját.”

Fuzûlî ebben a pillanatban átéli annak a büntetésnek a súlyát, melyet egyes muszlim szerzők szerint a pokolba került, a földi életük során a legsúlyosabb bűnököt elkövető lelkek legkegyetlenebb gyötrelmének tartanak: ez a száműzetés Isten színe előtt.²⁹

Eleinte úgy tűnik, a felismerés okozta sokk hatására a költő belenyugszik reménytelennek és megváltoztathatatatlannak tűnő helyzetébe. Magát az isteni akarattal szembeszegülő lázadónak látja, és tudomásul veszi, hogy mint ilyen, megérdemli a bűn-

²³ Fuzûlî egy ʿAlî dicséretére írt perzsa nyelvű *hazâniye*-jében szintén megjelenik a bor, de nem a kertben, hanem a szobában, a könyv, a lant és a kedves kíséretében, mint egyike annak a négy dolognak, mely kellemessé tesz a zord idő előtt a szobába húzódó költő magányos életét. MAZIOĞLU (7. jz.) 181.

²⁴ ʿAttâr (szerk. R. A. NICHOLSON): *Tazkirat al-Avliyâ* I. London 1905. 290–91.

²⁵ Mîr ʿAlî-şîr NEVÂÎ (szerk. K. Eraslan): *Nesâyimül-Mahabbe min Şemâymi'l-Fütüuve*. Ankara 1996. 367; CÂMÎ (6. jz.) 656.

²⁶ CÂMÎ (6. jz.) 409.

²⁷ ʿAttâr (24. jz.) 107.

²⁸ NEVÂÎ (25. jz.) 420.

²⁹ Christian LANGE: *Justice, Punishment and the Medieval Muslim Imagination*. CUP, Cambridge 2008. 138.

tetést. Az olvasó azt várná, hogy a történet itt véget is ér: a költő levonja a tanulságot, megbánja bűnét, és jó útra tér. Ám nem ez történik. Amint a költő rosszullete enyhül, s ő kezd erőre kapni, egyre kevésbé hajlandó beletörödni a történetekbe. Azt teszi, amit a rajtakapott bűnösök általában, igyekszik kisebbiteni saját felelősségét, és mást hibáztat. Győzködi magát, hogy nem benne van a hiba, s a borivás nem is olyan nagy bűn, hiszen élete során már oly sokszor borozott, de baj sosem lett belőle. A sorsot okolja mindenért, rá hárítja a felelősséget a részegségéért, a rosszulletéért.

Fuzûlî próbálja nem tudomásul venni az égi figyelmeztetést, ahogy a Balh királyából neves szenté lett Ibrahim b. Adham is igyekszik nem meghallani a hívó szót. Ibrahim Adham megtérésének történetében is fontos szerepet játszik a többszöri figyelmeztetés. Ott a szent eszméléséhez a végső lökést egy emberi hangon megszólaló gazella adja meg, akit a király a nyilával célba vett. Az ő szavai döbbsen rá a királyt addigi életének hiábavalóságára.³⁰

Fuzûlî a saját megtérésének narratívájában a sors szájába adja a végső tanúságot feketén-fehéren, félreérthetetlenül és félremagyarázhatatlanul kimondó égi sugallatot. A borivást nem véletlenül tiltotta meg a Teremtő, s az isteni parancsok nem hiába születtek meg, hanem az ember javát szolgálják.

Megkerülhetetlen a kérdés, hogy Fuzûlî kétségbevonhatatlan eszmélése értelmezhető-e az őszinte bűnbánat kezdeteként, egy olyan végleges és visszavonhatatlan lelki átalakulás első lépéseként, melyről a muszlim szentek legendáiban olvasható megtérésnarratívák is beszámolnak.

Bár a kérdésre nehéz teljes bizonyossággal felelni, Fuzûlî beszámolójának lényegi elemei, a rádöbbenés az isteni parancsoknak való engedelmeskedés fontosságára, az eltaszítottságtól való félelem megtapasztalása és az isteni megbocsátásba vetett remény valóban megváltoztathatta és őszinte bűnbánatra készíthette a költőt. Úgy tűnik, Fuzûlî is felismerte azt, amit a IX. századi szerző al-Muhâsibî a következő szavakkal fogalmazott meg: „Az engedelmisség a megváltáshoz vezető út. A tudás a vezető az úton. Az engedelmisség az absztinenciában gyökeredzik. Az absztinencia a jámborságban, az az önvizsgálatban gyökeredzik, az önvizsgálat pedig a félelemben és a reményben.”³¹

³⁰ Attâr (24. jz.) 85–87.

³¹ Idézi: L. LEWISOHN: „Takwâ”, in *Encyclopaedia of Islam* XII. Supplement. Brill, Leiden 2004. 783.

Kaszíde³²

(Bir gün ki, dey əlamətin etmişdi aşikar)

<i>Bir gün ki, dey əlamətin etmişdi aşikar.</i>	Egy nap, amikor már mutatkozni kezdett a december,
<i>Tutmuşdu üz füsürdəliyə təb'i-ruzigar,</i>	S arcom elgyötörttségét vette magára az idő.
<i>Badi-xəzan yetib hərəkəti-şəni' ilə, Hər yan dirəxt rəxtini etmişdi tarimar.</i>	Megjött az őszi szél, s álnok ténykedésével, Mindenhol elragadta a fák öltözékét.
<i>Sərsər hücumu qarəti-bustanə əzm edib, Əslilə qoymamışdı ağaclarda bərgü bar.</i>	A marcona szél nekifogott, hogy kifossa a kertet, S nem hagyott a fákon sem levelet, sem termést.
<i>Bərgini şaxi-gül yelə vermişdi sərbəsər, Yə'ni, təcəmmülünə cəhanın nə e'tibar?!</i>	A rózsabokor ága is a szélnek adta szirmaiát. Hát nem tiszteli senki a világ szépségét?
<i>Tey qılmiş idi səbzə büsatını busitan, Yə'ni ki, mö'təbər degil əsbəbi-müstəər.</i>	A kert összetekerte gyeptől készült matracát, Hát ki ne vigyázna arra, mit kölcsönbe kapott?
<i>Yel böylə fəslərdə təmənnəyi-künc edər, Mən eyelədim səbə kimi gülsən yana güzar.</i>	Ilyenkor a szél a sarkokba vágtyik, S én akár a friss szellő a rózsalugashoz indultam.
<i>Bir bağə düşdü rəhgüzərim gördüm onda cəm', Tərtibi-eyş qılmağa əsbab hər nə var.</i>	Egy kertbe vitt utam, ahol együtt volt Már minden holmi, mi egy vigalomhoz kell.
<i>Dolmuş qədəh şərab ilə gəlmiş araya kim, Gər lələ getdi isə, mənəm şəm'i-lələzar.</i>	Borral telve lépett középre a kupa, s szólt: Most, hogy a tulipán elment, én vagyok a tulipánmező mécsese.
<i>Minəyi-səbz lütfə dolmuş əyağə kim, Gər qönçə fəni oldu, mənə ömri-payidar.</i>	Kegyesen így szólt a kupához az azúr égbolt: A bimbó tünékeny, de én örökké vagyok!
<i>Gəlmiş kəbab dövrə və söylər ki, ey qədəh, Hərgiz tutarmı xidməti-yaran edən qərar?</i>	Forgolódni kezdett a kebab, s szólt: „Ó, kupa! A barátok szolgálatában van-e helye a pihenésnek?”
<i>Hər türfə nəxl bərgi-xəzan ilə bağlamış, Meyli-imarət eyeləyibən taqi-zərnigar.</i>	A fák őszi levélbe burkolóztak, Aranyszín boltívet vágtyak emelni.
<i>Yığmış fəzəyi-bağə xəzan bərgi xiştlər, Guyə həvə hücuminə tutmaq dilər həsar.</i>	Az őszi levelek falakat emeltek a kertben, Míntha a lég rohama ellen akartak volna várat építeni.
<i>Əlqissə, ol büsatdə mən gərmi-şövq olub, Aldım mətai-zövq, verib nəqdi-ixtiyar.</i>	Ott, azon a szőnyegen, elragadott a hév, A vígság árujáért a szabad akarat pénzét adtam.
<i>Oldum təmám qərqeyi-dəryayi-şövqü zövq, Dutdum təriqi-rabiteyi-əqlədən kənar.</i>	Az öröm és vígság tengerébe merültem, Leléptem a józan ész útjáról.
<i>Hər dəm bir iltifətə fəda eyelədim xirəd, Hər ləhzə bir həvəsə nisar eyelədim vüqar.</i>	Kínálgattak, s cserébe eszem áldozatát adtam, A pillanat szeszélye nyomán elszórtam méltóságom.
<i>Hər kim əyağə sundu mənə, mən əyağına Cinsi-həvasü nəqdi-xirəd eyelədim nisar.</i>	Aki nékem bort adott, annak lábaihoz Tettem érzéseim portékáját és eszem pénzerméit.

³² H. ARASLI (szerk): *Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cildə*. IV cild. Bakı 2005. 74–77.

<i>Ərvabi-qüds bəzmi imiş, onu bilmədim,</i>	Szent lelkek mulatsága volt az, de ezt én nem tudtam,
<i>Mən məstü bixud oldum, olar qaldı huşiyar.</i>	Mámoros és öntudatlan lettem, ők józanok maradtak.
<i>Bihuş düşmüşəm mütəğəyyir mizac ilə, Qafil ki, leyldirmi keçən dövr, ya nəhar.</i>	A helyzetem megváltozott, nem tudtam magamról, Fogalmam sem volt nappal van-e vagy éjszaka.
<i>Olmuş hücumı-hadisədən huş münhəzim, Qılmiş səfayi-aql meyi-tirədən fərar.</i>	Az események rohama elől menekült a józan ész, A fényesen csillogó ész futott a sötét bor előtt.
<i>Bir ləhzeyi ki, seyqəli-idraki-müstəqim, Nagəh götürdü ayineyi-təb'dən qübar,</i>	Ám hirtelen az eszmélés spongyája, Letörölte énem tükréről a port.
<i>Açdım gözümü görmədim ol bəzmdən əsər,</i>	Kinyitottam szemem, nyoma sem volt a vigasságnak.
<i>Həqqə budur təbiəti-dünyayi-bimədar.</i>	Ilyen hát bizony a csalfa világ természeté.
<i>Qılmaz qamu qəziyyədə əmrinə müstədam, Olmaz cəmi-əmrədə bünyadi üstüvar.</i>	Semmilyen ügyben sem állhatatos, Egyetlen dologban sem ad szilárd alapot.
<i>Gördüm yerim fəzayi-bisati-sürur ikən,</i>	Az előbb még a vígság tágas szőnyegén volt helyem,
<i>Olmuş məziqi-məzbəleyi-əczü inkisar.</i>	De most az erőtlenség és gyengeség szűkös szemétdombján találtam magam.
<i>Həmsöhbətim cəmaəti-əhli-qəbul ikən, Olmuş nədimü həmnəfəsim neçə murü mar.</i>	Társaságom az előbb még csupa szent volt, S most csak hangyák és kígyók voltak társaim.
<i>Cismim cəfayi-şiddəti-bərd ilə natəvan, Başım bəlayi-hadisə daşiyələ səngsar.</i>	A kemény hideg kínja megbénította testemet, A fájdalom kövétől a fejem akár a kő.
<i>Əhli-cəfa tənimdə olan kisvətim alıb, Qoymuş məni bürəhnəvü ləzənü xarü zar.</i>	Kínzóim elvették ruháimat, Reszkettem. Mezítelen voltam és nyomorult.
<i>Nə bir rəfiq kim, ola ol dəmdə dəstgür, Nə bir ənis kim, ola ol qəmdə qəmküsar.</i>	Sehol egy barát, ki megfogta volna kezem, Sehol egy társ, ki vigaszt nyújtott volna.
<i>Iyzəd üzümə bağlamış əvvabi-rəhmətin, Yə'ni, budur nəhayəti-üsyani-badəxar.</i>	Az Isten bezárta előttem kegyelme kapuját, Ez a vége a borissza lázadásának!
<i>Çox badə bəzmi-dövrədə nuş etmişəm, vəli,</i>	Az idők során a mulatságokban sok bort megittam,
<i>Mən hiç meydə görməmişəm bu sifət xumar.</i>	De ilyen részegséget még egy bor sem okozott.
<i>Həm zillət ilə dərgəhi-xaliqdə münfəil, Həm heyvət ilə xəlq arasında şərmsar.</i>	Semmivé lettem az Úr színe előtt, S szégyenkezniem kellett az emberek között.
<i>Dövrənə eylədim bu müsibətdə e'tiraz: K'ey çərxi-bimürüvvətü bədəhdi-nabəkar.</i>	Bajomért a Sorsot okoltam: „Te gyáva, te hitszegő, te semmirekellő!”
<i>Bir ömrüdür ki, məcməi-əhli-kəməldə, Eyşü nişat ilə içirəm cami-xoşgüvar,</i>	Egy emberöltő ideje már, hogy kiválók között, Úríttem a csillogó kupát vígan és vidáman.
<i>Hərgiz özümü görməmişəm böylə bişüür, Hərgiz özümü görməmişəm böylə xakisar.</i>	Soha még így magamon kívül nem voltam, Soha még ilyen nyomorultul nem éreztem magam.

<i>Meyxanələr mücaləsətindən alıb sürür, Mey təb'imə olurdu fərahbəxşü sazıkar.</i>	A közös kocsmázások csak örömet okoztak, A bor vidámságot és ihletet adott.
<i>Hala nə vaqə' oldu ki, verdin bu gün mənə, Nöqsani-irzü malü şikəsti-təni-figar?</i>	Mi történt, hogy a mai napon, Ily nyomorult állapotba juttattál, így megtörted szegény testemet?
<i>Dövrən cəvab verdi məni-natəvanə kim: Ey xəstə! Bu müsibətə səbr eyləgil şüar!</i>	A sors így válaszolt nekem, erőtlennek: Ó te megfáradt! Viseld türelemmel ezt a rosszulletet!
<i>Iyzai-cismü can nəsihətdürür sənə, İdrak əhlisən, bu nəsihətdən etmə ar!</i>	Tested, lelked ilyen állapotra figyelmeztetés neked, Értelmes ember vagy, ne szégyellj hallgatni rá!
<i>Aldanma mey nişatinə vü demə dəmbədəm</i>	Soha ne hagyd, hogy elcsábítson a bor kínálta öröm!
<i>Kim, nişə böylə onu həram etdi Kirdigar?</i>	Mit gondolsz, miért tiltotta meg a Teremtő?
<i>Hər əmrü nəhyə ibrət ilən e'tibar qıl,</i>	Példamutatóan tiszteld a parancsokat és a tiltásokat,
<i>Hər işdə e'tibari şüar eylə zinhar!</i>	Minden cselekedetedben tiszteletük vezéreljen!
<i>Dəf oldu ol müsibəti ondan əyan olan, Təhqiqi-sirri-hikməti-Həq qaldı payıdar.</i>	Elmúlt a rosszullet, de a sugalmazás, Az isteni bölcsesség titkának igazsága megmaradt.
<i>Gər getdi rəxt, nəxl kimi qılma ıztırab, Səbr et kim, küdurətə həm yoxdur e'tibar.</i>	Ha oda is a ruhád, akár a fák, te se aggódj, Légy türelmes, a csüggedésnek nincs értelme.
<i>Bu rəsmdir bürəhnə olub qışda hər dirəxt, Təcdidi-kisvət eyləmək əyyami-növbəhar.</i>	Így van ez, télen a fák lecsupaszodnak, De tavasszal új ruhát öltenek magukra.
<i>Sən həm nihali-növrəsi-gülzari-eşqsən, Gər getdi bərg, xatirinə yetməsin qübar.</i>	Az isteni szeretet rózsakertjének hajtása vagy, S ha lehullnak is szirmaid, szívedet ne lepje por!
<i>Kəsmə bəhari-lütfü kərəmdən ümidini, Təcdidi-rəxti-tazəyə olgil ümidvar.</i>	A kegyelem és nagylelkűség tavaszában bízzál, S remélj új ruhát!
<i>Cüz'i xəsarət ilə məlul olma, şükr qıl, Bəg xaki-dərgəhinə fəda böylə səd həzar.</i>	Ily csekély veszteség miatt ne gyötördj, adj hálát! A Bég színe előtt százezerszer ennyi áldozatot hozzál!